

Pretnje ljudskim pravima i demokratiji

(Human Rights and Democracy Alert)

Mesečni bilten u izdanju Fonda Biljana Kovačević-Vučo

Broj 3

NORWEGIAN EMBASSY

Realizaciju projekta, finansijski je podržala ambasada Kraljevine Norveške u Beogradu
www.norveska.org.rs

Živorad Branković i Valentina Krstić su ljudi koji su prijavili zloupotrebe položaja i korupciju u Kazneno-popravnom zavodu Niš. Geneza njihovog slučaja, koji je još uvek aktuelan, je slika borbe protiv korupcije i borbe za ljudska prava u Srbiji. Zato je taj slučaj tema ovog biltena. Bilten je pripremila nevladina organizacija **Centar za ljudska prava – Niš**, koja nam je ustupila i svoju dokumentaciju.

Živorad Branković i Valentina Krstić su kandidati za Nagradu „Biljana Kovačević-Vučo“ za braniteljke i branitelje ljudskih prava u 2013. godini.

UVOD

Prema publikaciji¹ organizacije **Biro za društvena istraživanja (BIRODI)**, slika trenutnog stanja borbe protiv korupcije u Srbiji je mozaik sastavljen od bezbroj oprečnih informacija. S jedne strane postoji načelna politička volja vlasti za smanjenje korupcije, koja se ogleda u donošenju potrebnog evropskog zakonodavstva, dok, s druge strane, postoje brojni primeri neefikasnog sprovođenja ovakvog zakonodavstva. U godišnjim izveštajima Poverenika za informacije od javnog značaja², republičkog Odbora za sprečavanje sukoba interesa i Agencije za borbu protiv korupcije³, Uprave za javne nabavke⁴ i Državne revizorske institucije⁵ iznose se različiti podaci i primeri opstrukcije državnih organa u izvršavanju zakonskih obaveza vezanih za korupciju. Pored visokog stepena percepcije korupcije, indikativan pokazatelj karaktera same korupcije je i izrazito nizak stepen poverenja građana u državne institucije, u prvom redu vladu i parlament.

1 Društvo protiv korupcije, BIRODI, <http://www.birodi.rs/>

2 Izveštaj o sprovođenju Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti za 2012. godinu, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, <http://www.poverenik.rs>

3 Godišnji izveštaj o radu Agencije za borbu protiv korupcije, Agencija za borbu protiv korupcije, <http://www.acas.rs>

4 Uvođenje službenika za javne nabavke kao jedna od ključnih novina Zakona o javnim nabavkama, Uprava za javne nabavke, http://www.ujn.gov.rs/ci/documents/analiticka_dokumenta

5 Revizorski izveštaji, Državna revizorska institucija, <http://www.dri.rs/poslednji-revizorski-izvesta.html>

Organizacije Centar za ljudska prava - Niš i Biro za društvena istraživanja (BIRODI) od avgusta 2012. godine prate i reaguju na povrede prava u slučaju Valentine Krstić, koja je prijavila veći broj zloupotreba u Kazneno-popravnom zavodu Niš (KPZ Niš), instituciji u kojoj je zaposlena, i dobila status uzbunjivača kod republičke Agencije za borbu protiv korupcije.

SLUČAJ

Naime, krajem jula 2012. godine, desetak sadašnjih i bivših radnika Kazneno-popravnog zavoda (KPZ) Niš obratilo se Centru za ljudska prava – Niš i Birou za društvena istraživanja, kao i Agenciji za borbu protiv korupcije i Savetu za borbu protiv korupcije i dostavilo im dokumenta o nezakonitostima u zatvorskom poslovanju: zloupotrebama prilikom nabavke opreme, materijala za rad, goriva, ogreva i stočne hrane, neregulisanom i proizvoljnom plaćanju rada osuđenika i nestanku i lažiranju službene dokumentacije.

U prijavama se, između ostalog, dokumentuje kako nije poštovana zakonska i interna procedura prilikom niza nabavki unutar KPZ-a, u periodu od avgusta 2010. do januara 2012. godine. Tako, na primer, u najvećem broju prijavljenih slučajeva nisu bile istaknute tri ponude za nabavke, a naloge za nabavke nisu potpisivali upravnik KPZ-a i načelnici pojedinih službi.

Predata je i dokumentacija koja ukazuje na višegodišnju praksu potpisivanja netačnih popisa materijala za rad osuđenika, po kojima u skladištu niškog zatvora još postoji oko 145 tona lima, koji je KPZ Niš dobio od republičke Direkcije robnih rezervi 2003. godine. Vrednost te količine lima, na čiji nestanak ukazuje predata dokumentacije, je oko 15 miliona dinara. Prema tvrdnji ovih uzbunjivača, iz skladišta KPZ-a nedostaje i materijal za 192 električna šporeta i 34 pećice, od ukupno 1000 šporeta i pećnica za koje su još 2004. godine otvoreni nalozi i nabavljen materijal⁶.

Dalje, predata dokumentacija ukazuje i da se, krajem 2010. godine, u KPZ Niš nije pojavio kamion sa 11,5 tona uglja, iako je ovoj ustanovi za njega stigla otpremnica.

Radnici KPZ Niš su ukazali i na to sa su se nalozi za nabavku stočne hrane vodili proizvoljno i protivzakonito, a da je hrana nabavljena mimo procedure.

Radnici KPZ Niš takođe dokumentuju kako su za osuđeničku kuhinju KPZ-a, u toku 2003. i 2004. godine, kupljene polovne umesto novih mašina, kako su nalagali uslovi javnog tendera. Mašine su nabavljene od firme „Mat-ing“ iz Malče, na čijem je čelu bio bliski rođak tadašnjeg organizatora Službe za obuku i upošljavanje niškog zatvora. One nisu posedovale tehničke tablice, šeme i uputstva za korišćenje, tako da za svaku ozbiljniju popravku KPZ i danas mora da angažuje „Mat-ing“.

Agenciji su prijavljene i velike zloupotrebe u korišćenju goriva do 2007. godine. Na predatim putnim nalogima, na primer, nije upisivana pređena kilometraža, uz

⁶ U okviru niškog zatvora radi privredna jedinica (fabrika) „Deligrad“, koja upošljava zatvorenike. Fabrika proizvodi, između ostalog, šporete, pećnice i bojlere.

obrazloženje da na vozilima ne radi kilometar sat. Neka vozila su tako mesečno zaduživala i do 180 litara goriva, bez vidljivog pređenog kilometra. Kilometražna je i lažno evidentirana, tako da je, na primer, upisivana udaljenost od Beograda do Prokuplja od 792 kilometra, iako ona iznosi 198 kilometara, a razdaljina od Prokuplja do Niša upisivana da iznosi 552 kilometra, mada ih deli samo 27 kilometara. Kada je 2007. godine na čelo Voznog parka došao novi šef, ukupna potrošnja bezina i nafte duplo je smanjena.

Na kraju, radnici niškog zatvora ukazali su i na neobičan način na koji se u njihovoj instituciji određuje cena rada osuđenika. Naime, direktor fabrike „Deligrad“, koja upošljava osuđenike KPZ Niš, doneo je sredinom 2005. godine odluku da norma (cena sata) za rad osuđenika iznosi 424 dinara, uprkos tome što Zakon o izvršenju krivičnih sankcija nalaže da cena rada osuđenika iznosi 20% od minimalne cene rada u Srbiji. Ipak, mada su teorijski, po osnovu ove nove norme, osuđenici mogli da zarade platu od i više od 60000 dinara, mesečno su primali samo oko 3000 dinara. I danas njihova mesečna zarada ne prelazi 5000 dinara, te nije jasno zašto je doneta takva odluka o ceni rada osuđenika i zašto se ona ne sprovodi.

Na ovakvu situaciju u Kazneno-popravnog zavodu Niš je, šest meseci pre nego što će radnici predati dokumenta policiji, državnim agencijama i nevladinim organizacijama, upozorena i bivša ministarka pravde Snežana Malović. Valentina Krstić, tadašnja načelnica Službe za obuku i upošljavanje, uputila joj je dopis o zloupotrebama i korupciji. Nakon tog dopisa Valentini Krstić se obratila nadzornica iz republičke Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Snežana Milivojević, koja je obavila vanredni nadzor rada u KPZ Niš, naložen nakon Krstićkinog dopisa ministarki. Gospođa Milivojević je, nažalost, u svom razgovoru sa Valentinom insistirala na poštovanju „zakona čutnje“ u postupanju:

„U razgovoru me je stalno upozoravala da sam o takvim stvarima morala da ćutim. Objašnjenje da je to moja zakonska, moralna i ljudska obaveza bilo je praćeno konstatacijom da „još ne znam u kakvoj ustanovi radim““ navela je Krstićeva u sledećem pismu ministarki.

POSLEDICE

Posle predaje dokumentacije o zloupotrebama i korupciji u svojoj ustanovi, radnici KPZ Niš postali su, od uzbunjivača i branitelja prava pritvorenika, žrtve kršenja prava. Oni kažu da su vrhunac odmazde nad njima, pored šikaniranja i nekorektnog odnosa, otkazi, premeštaji i degradiranja koja su usledila.

Valentina Krstić je tako smenjena sa mesta načelnice Službe za obuku i upošljavanje, zato što je dve godine insistirala na unutrašnjoj i spoljnoj kontroli poslovanja KPZ-a, disciplinskoj odgovornosti pojedinih rukovodilaca i raskidu štetnih poslova.

Agencija za borbu protiv korupcije je 15. avgusta 2012. godine obavestila zamenika upravnika Kazneno-popravnog zavoda da je Valentina Krstić dobila status uzbunjivača i da će se kao odmazda zbog prijave korupcije smatrati svaka mera koja je preduzeta u

vezi sa radno-pravnim statusom ili radnim uslovima uzbunjivača, protivno njegovoj volji u periodu od dana davanja zaštite do najviše dve godine⁷.

I pored toga, Valentina je premeštena sa mesta Službe za obuku i upošljavanje na niže radno mesto u Odseku za komercijalne poslove, a nijednog trenutka nije bila zaštićena od pretnji i uvreda.

U februaru ove godine, novi zamenik upravnika KPZ Niš, **Gordan Božić**, doneo je odluku o suspenziji Valentine Krstić. Posle reakcije Centra za ljudska prava – Niš i BIRODI, medija, Agencije za borbu protiv korupcije, Poverenika za informacije i republičkog Zaštitnika građana, novi Ministar pravde, **Nikola Selaković**, doneo je odluku da se Krstićeva hitno vrati na posao.

Povodom ovog slučaja oglasila se i **misija OEBS u Srbiji**. Misija je ocenila da je odluka uprave niškog KPZ-a da suspenduje Krstićevu prvi poznati slučaj očigledne odmazde protiv uzbunjivača kome je dodeljena zaštita zbog prijave sumnje na korupciju. „Na osnovu Pravilnika Agencije o zaštiti lica koje prijavi sumnju na korupciju, uzbunjivači kojima je Agencija pružila zaštitu ne smeju biti predmet odmazde, kao što su pokretanje disciplinskog postupka i preduzimanje i izricanje mere koja negativno utiče na njihov radni status“, saopštio je OEBS. Zamenica šefa Misije OEBS u Srbiji, gospođa **Pola Tidi**, ukazala je na neophodnost hitnog usvajanja Zakona o zaštiti uzbunjivača, kako bi pojedinci koji prijave sumnju na korupciju bili bolje zaštićeni.

Nakon toga, na mesto upravnika KPZ Niš postavljen je Aleksandar Grbović i na njegov zahtev Krstićeva je vraćena na mesto načelnice. Disciplinski postupak protiv nje je zamrznut do isteka statusa uzbunjivača!

Instruktor zavarivač **Rade Radović** dobio je otkaz nakon što je obavestio Valentinu Krstić da se u privrednoj jedinici KPZ-a „Deligrad“ namerno uništavaju kazani za bojlere koji su rađeni za fabriku „Magnohrom“.

Službenik **Zvezdan Savić**, koji je otkrio da u zatvor krajem 2010. godine uopšte nije ušao kamion sa ugljem, mada je stigla njegova otpremnica, bio je žrtva pretnji, koje je prijavio policiji.

Saša Stefanović iz voznog parka KPZ-a je u maju 2013. godine dobio otkaz, nakon što je Krstićevoj doneo dokumentaciju o zloupotrebama šefa Voznog parka do 2007. godine.

Nekadašnji zamenik šefa osuđeničke kuhinje, **Miodrag Arandelović**, prebačen je na niže mesto recepcionara, a kasnije i kurira u „Deligradu“, čime je degradiran sa mesta državnog službenika na mesto nameštenika. Pre degradiranja obavestio je Valentinu Krstić da mašine u osuđeničkoj kuhinji nemaju tehničku dokumentaciju, pošto su kupljene kao polovne, a ne kao nove, kako je nalagao otvoreni tender.

7 **Prema Pravilniku o zaštiti lica koje prijavi sumnju na korupciju, odmazda je svako činjenje ili nečinjenje prema uzbunjivaču koje dovodi do psihičkog ili fizičkog uznemiravanja ili zlostavljanja, pokretanja disciplinskog postupka, premeštaja na niže radno mesto i zadržavanje u napredovanju. Odmazda je, prema Pravilniku, i donošenja rešenja o prestanku radnog odnosa, ili otkaza ugovora o radu, preduzimanje, ili izricanje mere koja nepovoljno utiče na radno pravni status i radne uslove i ozbiljne i stvarne pretnje da će biti preduzeta bilo koja od navedenih mera.**

PRETHODNO ISKUSTVO

Obraćajući se Centru za ljudska prava – Niš i Birou za društvena istraživanja za pomoć, ova grupa radnika ispričala je i kako je u niškom zatvoru situacija umela da bude i mnogo drugačija. “Zakon ćutanja” nije važio od decembra 2009. godine do juna 2011. godine, kada je upravnik zatvora bio **Živorad Branković**, a nekolicina njih bili njegovi bliski saradnici. Branković je insistirao na zakonitosti, profesionalizmu i borbi protiv kriminala i korupcije. Dok je bio upravnik podnete su krivične prijave zbog kriminala i korupcije protiv pet službenika, a zbog nerada, nediscipline i nepoštovanja pravila službe pokrenuto je više od 50 disciplinskih postupaka. Nakon toga je Branković iznenada, bez objašnjenja, penzionisan. Novi vršilac dužnosti upravnika postao je čovek koga je Uprava za izvršenje krivičnih sankcija vratila iz penzije u koju je otišao decembra 2009. godine, a koji je, pred penzionisanje, bio na čelu policije u Lazarevcu.

Živorad Branković odgovornost za sadašnje stanje u niškom KPZ-u pripisuje pre svega Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. On ocenjuje da ta Uprava nema želju da se ozbiljno bori protiv korupcije i kriminala u zatvorima, niti da zaštiti zatvorske radnike koji to čine.

„Dok sam bio upravnik niškog KPZ-a Uprava mi nije pružila očekivanu podršku i pomoć u rasčišćavanju nagomilanih problema i otklanjanju nepravilnosti, već me je posle dužeg šikaniranja uklonila prevremenim penzionisanjem „po potrebi službe”, i to dok sam bio na godišnjem odmoru. Sada se ista šikana sprovodi i nad mojim nekadašnjim saradnicima. Ovakvo ponašanje ne može se drugačije shvatiti osim kao pedagoška i pokazna vežba Uprave, odnosno uterivanje straha zaposlenima koji pokušavaju da stručno obavljaju svoj posao poštujući zakone i pravilnike”, kaže Branković.

Branković kaže da je u vreme upravnčkog mandata uspeo da oko sebe okupi grupu poštenih i kvalitetnih saradnika, koji su poslove obavljali na profesionalan i stručan način, sve u cilju poboljšanja ukupnog rada i uslova zatvaranja. I njegovi saradnici i on smatrali su, pored ostalog, da je došlo vreme da se prekine sa korupcijom i kriminalnim radnjama, tim pre što je, kako oni tvrde, među zaposlenima u KPZ-u „više od 90 odsto časnih i poštenih ljudi”. On podseća da štetu od krivičnih dela unutar zatvora trpe i državni budžet i osuđenici.

„KPZ Niš ima fabriku bojlera, a osuđenici nemaju toplu vodu za kupanje jer su bojleri neispravni. Ima metalški pogon gde se proizvode kreveti, a osuđenici i pritvorenici često spavaju na podu. Otuđuje se hrana i ogrev namenjen osuđenim licima”, kaže Branković i zaključuje da “više niko ne vodi računa o evropskim pravilima koja obavezuju na postupanje prema osuđenima, kao ni o mogućim posledicama po Republiku Srbiju koja je kandidat za članstvo u EU”.

U aprilu 2013. godine, Žalbena komisija Vlade Srbije poništila je odluku bivše ministarke Snežane Malović kojom je Živorad Branković, nekadašnji upravnik Kazneno-popravnog zavoda u Nišu, ostao bez posla. Brankovićev predmet je vraćen na ponovno odlučivanje Ministarstvu pravde.

Međutim, već krajem juna ove godine, Ministarstvo pravde je potvrdilo prethodno rešenje o prestanku radnog odnosa Živoradu Brankoviću.

U novom rešenju Ministarstva pravde navodi se da je prestanak Brankovićevog radnog odnosa u skladu sa zakonom, a da je jedan od osnovnih razloga za takvu odluku „nezadovoljavajuće stanje“ u niškom zatvoru u vreme njegovog upravljanja. Zbog toga je bilo neophodno „adekvatnije organizovati upravljanje zavodom“, kako bi se „postigli bolji rezultati u održavanju reda i bezbednosti, koji nisu bili postignuti primenom Brankovićevih metoda rada“. Ovakve tvrdnje potkrepljuju se činjenicom da su u to vreme „gotovo svakodnevno kod osuđenika pronalazeni predmeti čije unošenje nije dozvoljeno, među kojima su bili mobilni telefoni, bodeži i opojne droge“. U kolektivu su, dalje se navodi, tada postojali „znatno poremećeni međuljudski odnosi, što je rezultiralo učestalim obraćanjem zaposlenih ministru i direktoru Uprave“, navodi Ministarstvo.

„U obrazloženju se kao razlog za njegovo donošenje bukvalno navodi sve ono na šta sam ja kao upravnik niškog KPZ savesno, profesionalno i odgovorno ukazivao Upravi i nadležnima, i protiv čega sam se svakodnevno borio. „Kriv“ sam, tako, što sam dobro organizovao Službu obezbeđenja da sprečava, pronalazi i oduzima nedozvoljena sredstva kod osuđenih koja su u KPZ unosili i zaposleni. „Kriv“ sam što je tada protiv zatvorskih službenika podneto pet krivičnih prijava, petorici prestao radni odnos, a pokrenuto je 59 disciplinskih postupaka. Najviše sam „kriv“ što sam, zajedno sa grupom svojih saradnika, ukazivao na korupciju i krađu državne imovine ne samo u KPZ već i u Upravi. Ja takvu „krivicu“ ne mogu da prihvatim i zato ću o svemu obavestiti nadležne međunarodne i domaće institucije“ rekao je za list *Danas* Branković.

ODGOVOR INSTITUCIJA

U Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, zamoljeni da komentarišu ovaj slučaj, naglašavaju da ona redovno kontroliše rad niškog KPZ-a, poštujući Zakon o izvršenju krivičnih sankcija. Obavljala je redovne, a u toku 2011. i 2012. godine i vanredne nadzore nad radom zatvora. U skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, svi izveštaji o vanrednom nadzoru i prateća dokumentacija prosleđivani su nadležnom tužilaštvu u Nišu na dalji postupak. Ipak, rezultati nadzora ne mogu biti javno saopšteni jer izveštaji o radu Odeljenja za nadzor imaju oznaku „poverljivo“, pa bi iznošenje podataka o nadzoru imalo elemente krivičnog dela. Za razliku od drugih institucija, kako kažu u Upravi: „Uprava za izvršenje krivičnih sankcija nikada nije ni pokušavala da negira postojanje korupcije, već se sa njom vrlo javno i za sada uspešno bori. Nikada nikom nije progledano kroz prste, te su ove paušalne pritužbe (sadašnjih i bivših radnika niškog KPZ-a) samo lični odnos pojedinaca sa željom za afirmacijom i aspiracijama ka visokim funkcijama bez napornog i odgovornog rada“. Takođe, Uprava potvrđuje da je u niškom KPZ-u otkaze dobilo deset radnika, od kojih pet nameštenika i pet državnih službenika na određeno vreme, ali tvrdi da to ne predstavlja „odmazdu“ i „šikanu“. Otkazi su usledili na osnovu Zakona o državnim službenicima i nameštenicima, nakon što je stupio na snagu novi Pravilnik o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u ovoj Upravi, kojim su njihova radna mesta ukinuta.

Tako je, prema navodima Uprave, petorici nameštenika prestao radni odnos jer, usled promene unutrašnjeg uređenja državnog organa, više ne postoji ni jedno radno mesto na koje su oni mogli biti premešteni i raspoređeni. Petorica državnih službenika na određeno vreme su, pak, ostala bez posla jer je za njihovim radom prestala potreba pošto se smanjio obim posla.

U maju 2013. godine Valentina Krstić je primila dopis Osnovnog javnog tužilaštva u Nišu, u kome je obavestena da Tužilaštvo nije našlo osnova za pokretanje krivičnog postupka protiv bilo kog lica na osnovu njene prijave o zloupotrebama u niškom zatvoru. Pri tome, od trenutka kada je Valentina predala dokumentaciju o korupciji do ove odluke tužilaštva niko je iz Tužilaštva nije pozvao na razgovor o slučaju.

Priča o Valentininom slučaju i slučaju njenih saradnika iz niškog zatvora tako postaje priča o ambijentu u kome Srbija čeka Zakon o uzbunjivačima. Ona postaje deo statistike koju je objavila⁸ organizacija **Transparentnost Srbija**, koji kazuju da je u poslednje dve godine 78% prijave koje se odnose na korupciju odbačeno, iako je čak 59% njih podnela policija i govori o nedostatku adekvatnog zakonodavnog okvira za borbu protiv korupcije.

UMESTO ZAKLJUČKA

Centar za ljudska prava - Niš i Biro za društvena istraživanja su, u maju ove godine, sazvale su konferenciju za novinare i oglasile se saopštenjem za medije u kome, između ostalog, stoji:

Tokom 10 meseci istrage Valentinu (iz Tužilaštva) niko nije pozvao na razgovor. Ako se jedan ozbiljan slučaj, kome je Agencija za borbu protiv korupcije ukazala poverenje davanjem statusa uzbunjivača, o kome su izveštavali gotovo svi mediji u regionu završava na ovaj način, pitamo se šta se dešava sa slučajevima sa kojima javnost nije upoznata? Koliko takvih slučajeva ima?

Centar i BIRODI ne mogu da se obrate ni Ministru pravde niti Ombudsmanu, jer bi njihovo izjašnjenje predstavljalo

8 Pravosuđe u borbi protiv korupcije, Transparentnost Srbija, Beograd, januar 2013.

zadiranje u nezavisnost rada tužilaštva. Agencija za borbu protiv korupcije, kao posnosilac krivične prijave može da se žali direktnom nadređenom.

Ovo iskustvo nameće novo pitanje: Ko (i da li bilo ko), zastupa interese građana u procesu reforme pravosuđa? Ovakav rad tužilaštva, u kome se odbacuju svi navodi, bez da je sproveden „nulti korak“ – razgovor sa osobom koja može da pruži dokaze, usmerava nas da ovom pitanju pridemo iz drugog ugla. Pošto tužilaštvo i sudovi treba da garantuju pravdu u državi i društvu i da funkcionišu kao servis građana, ko u reformi pravosuđa zastupa interese građana?